

Sjæl-legeme-problemet

Er mennesket fysisk eller åndeligt?

Sjæl-legeme-problemet er snævert knyttet til dualismen, som går ud på, at virkeligheden består af to bestanddele af forskelligt væsen, nemlig det sjælelige og det materielle. Det sjælelige skal i denne sammenhæng forstås bredt, så det kan omfatte både det mentale og/eller det, man i kristen sammenhæng kalder sjælen. Man når frem til en dualistisk opfattelse ved at tænke over, hvor stor forskel der er på den mentale "indre verden" og den fysiske "ydre verden".

Mentale oplevelser, for eksempel en drøm eller et indre farvebillede, har ikke nogen rumlige egenskaber, i det mindste ikke på samme måde som fysiske ting. De har ikke længde, højde eller bredde - og som oftest giver det ikke umiddelbart mening at give dem en eksakt placering i det fysiske rum. For det andet er mentale oplevelser private i den forstand, at andre aldrig har adgang til dem. Ingen kan føle min smerte eller opleve, hvordan netop min forelskelse tager sig ud indefra. Og for det tredje er mentale oplevelser selvgivne på den måde, at oplevelsen fylder bevidstheden ud og ikke står til diskussion: Det er for eksempel ikke muligt at foretage en nærmere undersøgelse for at finde ud af, om det faktisk er smerte, jeg føler. Modsat har den fysiske virkelighed de stik modsatte egenskaber. Fysiske genstande har en nøjagtig placering i rummet, de er i princippet offentligt tilgængelige, de kan altid undersøges nærmere og eksisterer uden at blive iagttaget.

Hvis to størrelser har forskellige egenskaber, kan de ikke være identiske. For hvis de er identiske, må de nødvendigvis have de samme objektive egenskaber, selv om de måske umiddelbart tager sig forskelligt ud. Hvis forskellene på det mentale og det fysiske er så store, som det ser ud til, må den dualistiske opfattelse altså være rigtig: Virkeligheden består af to grundbestanddele eller substanser af forskelligt væsen og med vidt forskellige egenskaber. Er dette rigtigt, skaber det imidlertid et problem, for hvordan kan substanser med vidt forskellige egenskaber vekselvirke med hinanden, hvilket de jo ser ud til at gøre? Når jeg føler smerte, kan det jo for eksempel være fordi, jeg har trådt et søm op i min fod. Men hvordan kan noget materielt påvirke noget ikke-materielt og omvendt, hvordan kan noget ikke-materielt påvirke noget materielt? Det sidste synes at være det, der sker, når vi for eksempel ved viljens kraft beslutter os for at løfte armen?

Der eksisterer flere typer af svar på spørgsmålet, men ingen af dem virker helt tilfredsstillende. En mulighed er at acceptere epifænomenalismen. Ifølge denne teori er det mentale en følgevirkning af det materielle, men det mentale virker ikke tilbage på det materielle, så der ikke er tale om en egentlig vekselvirkning. Opfattelsen forklarer imidlertid ikke, hvordan noget mentalt kan opstå ud fra noget materielt, og den er heller ikke i overensstemmelse med vores normale fornemmelse af, at vi i kraft af vores vilje og vores beslutningsevne kan påvirke det materielle med det mentale. Hvis epifænomenalismen er korrekt, er vores fornemmelse af at have en fri vilje altså en ren illusion.

Alternativer til dualismen

Et helt anden måde at komme uden om vekselvirkningsproblemet på er ved at benægte dualismen. Der eksisterer tre alternativer til dualismen.

Ifølge dobbeltaspekt-teorien er det mentale og det fysiske dybest set ikke forskelligt. Det er blot to forskellige måder, som den samme bagvedliggende ting eller substans kan fremtræde på. Et af teoriens

problemer er at forklare, hvordan den samme bagvedliggende ting kan fremtræde på to så forskellige måder som det sjælelige og det fysiske.

Ifølge materialismen eksisterer der ikke noget egentligt sjæleligt, idet alt eksisterende i realiteten er af materiel karakter. Et af materialismens problemer er at gøre rede for, hvordan mentale fænomener kan være af rent materiel karakter, når det nu opleves, som om at deres egenskaber er så radikalt anderledes end egenskaberne ved det materielle.

Idealismen hævder det modsatte af materialismen, idet alt eksisterende ifølge denne teori er af mental eller sjælelig karakter. Teorien virker formentligt fremmedartet på det fleste i nutidens samfund, men dens udgangspunkt er ikke uden en vis overbevisningskraft. Tanken er nemlig den, at vores viden om den materielle verden altid formidles til os gennem sanseoplevelser, som i sidste ende er af mental karakter. Direkte tilgang til den materielle verden har vi i en vis forstand aldrig. Hvis man skal vælge mellem materialismen og idealismen, vil idealisterne derfor hævde, at valget giver sig selv. Et af idealismens problemer er imidlertid at forklare, hvorfor vi overhovedet har oplevelsen af, at der eksisterer en ydre verden, som eksisterer uafhængigt af os og vores oplevelse af den.